

Sociologen och rätten eller Frestelsen att skända

A. Bancaud

*Centre de Recherche Interdisciplinaire de Vaucresson, 54, rue de Garches,
92420 Vaucresson, France*

Det rättssociologiska fältet kan sägas vara bestämt av två diametrala och avlägsna poler, två mönstergivande och helt motsatta figurationer. Det är den juridiska sociologin som "hjälpvetenskap", som "hjälpreda" åt rätten, kontra sociologin som skändande vetenskap. Om den första formen, syntetiserad av Carbonnier, ska här ingenting sägas. Den är utförligt undersökt, och det räcker med en hänvisning till existerande arbeten i ämnet.¹ Det är den andra som vi ska uppehålla oss vid. Den är alltid ett lockande alternativ, men dess former skiftar. För flertalet "rättssociologer" existerar den som en kluven inställning (eftersom den motsägs av en verklig eller föregiven tro) till rätten, medan den hos Bourdieu (särskilt i hans artikel "La force du droit: éléments pour une sociologie du champ juridique")² tar sig ett radikalt om än paradoxalt uttryck. Bourdieus position verkar mest intressant att studera, eftersom den för sociologerna tycks utgöra det som Kelsens ansats innebär för juristerna, nämligen en "tes dragen till sin yttersta spets" beträffande en hel yrkeskår (för att nu parafrasera Bourdieu själv).

Vi är inte ute för att ange någon klanderfri medelväg eller placera oss på en obefläckad kunskapsteoretisk olymp. Våra kritiska anmärkningar har uppstått ur konstateranden som vi gjort och frågor vi ställt oss i samband med empiriska undersökningar.³ De har fört oss

till en undran om inte sociologen, för att kunna förstå rätten, måste ifrågasätta själva grunden för sitt vetenskapliga och sociala anseende. Med sin ambition att framstå som de sociala förändringarnas upphovsman och teoretiker har han att förklara de juridiska fenomenen i deras samspel med beständigheten och traditionen, eller exaktare uttryckt med förändringar inom kontinuiteten. Samtidigt som han skaffar sig den speciella för att inte säga exklusiva uppgiften att rycka glorian av yrkesintressena och/eller klassintressena, måste han kunna förklara en sfär som vetter mot samförstånd och universalisering, mot upphöjdhet och helgd. Mer fundamentalt gäller det att veta om sociologen kan föreställa sig något annat än avhelgande eller, för att än en gång anföra Bourdieu, om den kan upphöra att "enbart vara det som man ofta har gjort den till, en vetenskap knuten till avslöjandet av 'bakrumstankarna' (Montaigne), en misstrogen och elak blick som krossar hyckleriet men även illusionerna, en 'reduktiv' strävan i förklädnad av en oförsonlig sanningslidelse".⁴

1. Social förändring som subversivt och normativt argument

Den sociolog som verkar inom den rättsvetenskapliga diskursens fält har en tydlig tendens att se och framställa sig som innehavare av en subversiv symbolisk makt. Han betonar gärna sin oupphörliga kritik av det "sunda förnuftet". Helst framställer han sig som ständig skapare av "tvivel", "ängslan", "svindel". Han svänger med avhelgandes, med "skändandets" (sacrilège) vapen.⁵

Vissa forskare är så förtjusta i denna strategi att parollerna "oroa, omstörta" tycks skänka dem en sann glädje, en veritabel fröjd.

Dessa kritiska pretentioner är starkt utbredda men tar sig inte alltid samma uttryck. Det är schematiskt sett två former som dominerar. För somliga utgör den sociala förändringen ett positivt argument för subversion. Det är genom särskild betoning av ett socialt "faktum", negativt eller positivt allt efter föremålet och omständigheterna, som sociologen etablerar sin ställning.

Gentemot de jurister vilka ser sig som en inkarnation av allmänintresset och gärna hänger sig åt "panjuridism",⁶ vilka tillskriver rätten en gudomlig "allestådesnärvaro" och förmåga att genomsyra

och leda allt, framhäver forskaren gärna att rätten inte är allt och överallt utan en social regleringsprocess bland många andra, eller att rätten ofta distanseras av den sociala verkligheten och blir partisk genom sin gammalmodighet. Gentemot den juristkår vilken gärna ser sig som skiljedomare i sociala konflikter, skyndar sig forskaren att avslöja, att domaren inte är vad han tror sig vara och åstadkomma, att rättvisan bara är en regleringsform bland flera andra, ofta frånvarande och dessutom ofta starkt föreskriven av högre organ. I ett ofta olycksprofeterande perspektiv framställer han rentav rättvisan som en institution med "allt mindre" självständighet, som är "alltmer marginaliserad och utarmad" av specialinstanser (förvaltningar, stora privata eller halvoffentliga grupperingar som banker, försäkringsbolag, butikskedjor, transnationella företag) som "genomdriver" sina strategier, som efter sin egen "logik" väljer ut och formar till de fall som når fram till den "blinde" och förblindade domaren.

Detta slags vetenskapliga framställning får en dubbel effekt. Den första är social och samtidigt närmast paradoxal. Genom sitt tolkningssystem tenderar den skändande forskaren i praktiken att anpassa sig till de krav och föreställningar som han vill undergräva. Insättandet av den utomrättsliga miljön som nästan allenarådande förklaring till lagen och rättvisan innebär för det första, att han symboliskt (och oftast omedvetet) gör sig till grå eminens för en strategisk nyordning. Detta berättigar honom till att tala icke-politiskt om politiken eller utomjuridiskt och underjuridiskt om det rättsliga och juridiska spel som officiellt har ställts utanför kompetensområdet för sociologen, vilken måste stå vid sidan av detta spel men som enligt Carbonnier samtidigt blir specialist på en objektiv och icke-normativ diskurs. Det är i kraft av detta som sociologin försöker undslippa plikten att vara en traditionell humanvetenskap likt juridiken. Tillbakavisandet av all timlig makt utgör grunden för sociologens sociala och vetenskapliga trovärdighet.⁷

Att inrikta sin analys på de högre instanserna och dramatisera deras funktion är alltså att neutralisera sina anspråk och inte säga något om de politiska och yrkesmässiga inriktningarna. Att rättvisan legitimerar grupper eller klassers strategier innebär, enligt denna problematik, att den i praktiken nästan försvarar den: det sker "omedvetet" eftersom man gjort den "blind", eftersom den legitimerar strategier som är den främmande, "yttre". Domaren, som inte längre får andra fall än de som "tillfaller" honom, som de "levererande" instanserna "gärna anförtror honom", nöjer och måste

nöja sig med ett "rent stadfästade", med "verkställande", med "formalisering". Den strategiska omorienteringen, den "anpassning till förändringen" som forskaren talar om, framstår inte längre som ett politiskt val utan som en tvingande nödvändighet för alla som tror på en sant suverän och opartisk rättvisa, för alla domare som inte håller till godo med det som enligt forskarens objektiva vetenskap är ett "glanslöst vardagsgöra", en "restpost", "strödda spillror", "utskottsprodukter" från andra institutioner.

Genom att i en vetenskaplig diskurs påvisa existensen av en rättvisa som utan tvivel är ofarliggjord och/eller partisk men ändå socialt nyttig och politiskt omformbar, reproducerar alltså den subversive och radikale forskaren (eller låter sig åtminstone reproducera) tron på rätten och rättvisan. Man kan också uttrycka det så att han inte avviker från den "pliktlära" som utgör juridikens grund och som förbjuder en att "urskillningslöst rubba templets pelare", som framtingar det "enkla antagandet" att rätten är naturlig för varje samhälle.⁸ Han rättar alltså in sig som symbolisk avkodare, som undergrävare av agenter och institutioner, vilka för att medverka i reproduktionen av samhällsförhållandena och den sociala hierarkiseringens strider måste behålla såväl sin känsla för den sociala utvecklingsriktningen som sin neutralistiska dygd. Denna roll som "orosstiftare" skapar förvisso förbittring hos dem genom vilka forskaren mäter sin existens och betydelse, eller styrker tron på sin avhelgande makt. Emellertid intar han den roll som är honom anvisad på det juridiska fältet, och reagerar på en intern social förväntan om kritisk och respektfull diskurs angående det som utgör uppdragsgivarnas symboliska kapital. Mer precist uttryckt uppfyller han förväntningarna hos de juridiska reformatorer som fordrar en kritisk men troende diskurs, en diskurs som har alla den inkarnerade frihetens attribut, det vill säga självpåtagan och därmed förmildrad självcensur, som kan ogiltigförklara de härskandes förment urmodiga och självdestruktiva hållningar och legitimera reformatorernas krav på att anpassa rätten och rättvisan till samhällsutvecklingen.

Denna första form blir därmed dubbeltidig. Den utger sig för att vara subversiv men framstår som funktionell. Den kombinerar den juridism, vilken framställer rätten som en självklart dunkel realitet, med en ekonomism som reducerar juridiken till reflex och tillbehör. Den leder inte till att rätten ogiltigförklaras som instrument för klassherravälde, men tenderar att förringa det juridiska rättesnörets betydelse för de sociala omständigheterna. Den tenderar att förblinda sociologens syn på både det juridiska arbetets och hans egen

karaktär. Det finns i "icke-rättens" omvandling till rätt en symbolisk, "etisk" dimension som sociologen inte säger något om, men som han försöker vända till fördel för det sociologiska faktum som han förkunnar och förutskickar skall bli morgondagens rättesnöre.

2. Juristsmädandet som bekräftelse

Den rättsociolog som inte vill framstå som tankebehärsare av den sociala och i sista hand juridiska förändringen, ägnar sig gärna åt en annan subversiv praktik: den att avslöja juristerna, i synnerhet deras klassmässiga ideologier och/eller deras yrkesstrategier. Han gör sig till specialist på att avslöja omedvetna profana övertygelser och belysa kopplingar som är gömda av juridisk yrkeshelgd.

Den "respektlöse" (som han gärna vill framställa sig) sociologen lyfter alltså fram de ideologiska värderingarna och yrkesbestämda intressena hos den juristgemenskap som högtidligt brukar tala om rättens och rättvisans väsen, som postulerar sin neutralitet, klarhet och tydlighet, eller som döljer de sociala spåren genom att upphöja det enskilda till något allmänt. Mot juristernas storslagna allegorier om "lagstiftaren", "rättsskipningen", "lagen" och "allmänintresset" ställer han denna gång inte ett magiskt och avhelgande socialt faktum utan frågan om "juristerna", som kan dock vara lika underbar och svårsmält.

Men hur bildstormande dessa angreppssätt än tror sig att vara, är de likväl ännu mer ohållbara. Först och främst viftar rättsociologen ofta med avhelgandets vapen samtidigt som han tillkännager en "viss förståelse" för de sakrala dygderna och utmålar sina prestationer som en upphöjd, rationell procedur. Och även när han inte säger något om sin praktiska effektivitet, bedriver han en skändandets tvetydiga bekräftelse genom att framställa sin "teorieffekt",¹⁰ enligt vilken hans vetenskapliga utsagor får sociala verkningar, särskilt den obligatoriska förbönen för rättens tekniker. Denna subversiva problematik är dessutom ännu lättare att acceptera eftersom de traditionella juristerna blir alltmer omstridda och betvivlade. Deras juridiska producentmakt och kompetens som sociala medlare får allt svårare att reproduceras inför alla de härskande makter som inte har något behov av att proklamera sin existens, av att synas och framträda. Det som för juristerna förklarar den paradoxala

möjligheten av en sociologi om dem själva, är egentligen den strategiska oklarheten kring en yrkeskår som är kluven mellan hemlighållande och uppvisning, tystnad kring och förkunnelse av sin makt, utbredande och överskridande av sina profana åsikter. Sociologen kan alltså dra dubbel och paradoxal nytta av att rätten görs till ett monopoliserat yrkesområde. Han kan profanera genom att bakom de mest upphöjda utsagor avslöja högst partiska strategier, samtidigt som han förhårligar. Eller kan han påvisa reifikationens hos en juristkår med dess noga vaktade mystifikationer, vars gränser, strukturering och kompetens står på spel, och där en del av hemligheten med den rättsliga anpassningsprocessen säkerligen står att finna i den obestämda avgränsningen mellan invigda och utomstående, mellan den "juridiska logiken" och "billigheten".

Men även om han tenderar till en skändande bekräftelse av yrket, tycks rättssociologen i första hand vara böjd att i juristerna endast se reaktionära borgare. Han excellerar i fördömler av deras klasshållning, och särskilt av den etik som förenar juristerna med den härskande klassen. Denna klass – utbredd och anpasslig, mäktig och pervers – uppfattas ofta som en veritabel *deus ex machina*. Detta tankemönster gör att sociologen kan förhårliga sin militanta sanningsträvan och sin utanförställning i förhållande till de juridiska mekanismerna. Det saknar förvisso inte heuristiskt värde: de "klassmässiga" eller allmänt profana dispositionerna påverkar sättet att fylla en yrkesfunktion. Men missar det inte vad som utmärker övergången till en yrkesroll, det som gör juristen till jurist? Den juridiska konverteringen kan inte reduceras till förvärvet av ett rent tekniskt vetande. Högsta domstolens medlemmar är exempelvis resultatet av mer eller mindre genombrytande sociala omvandlingar. Schematiskt sett omfattar de ett provinsiellt borgerligt genomsnittsarv, trogna en "modellerande"¹¹ yrkeskårs dygder. De har i princip kommit att inta de juridiska befattningar som mest konfronteras med den sociala omvandlingen (som alltså mest disponerar för ett "omtänkande", för en "utbrytning ur det fasta yrkesblocket"), och de har slutligen måst "lära ett nytt yrke, trots sin långa erfarenhet av det juridiska".¹² Detta nya yrke består särskilt i det elliptiska utslaget konst, i den lapidariska formuleringen, en konst som överförs från generation till generation och som övergår det redaktionstekniska förfarandets konst. Det handlar om en verkligt social lagtolkningskonst eftersom det gäller utövandet av kollektiv klokhet i kombination med en affirmativ auktoritetspraktik. Den återgår på en konst av "imperatoria brevitatis" som inte ger politiska motiveringar

utan förkunnar en juridisk övertygelse, och vars koncisa formuleringar gör det möjligt att såväl undvika som underlätta en andlig denaturering.

För att kunna utpeka (åtminstone de högsta) juristernas reaktionära gammalmodighet använder sig rättssociologen ofta av socio-demografiska karakteristika, även om han också kan också tillgripa ett kvantitativt perspektiv på produktionen av domare. Det är ett förfaringssätt som han brukar draperas i en lärostrategi som kunde kallas "svart", efter den svarta magin. I sitt avståndstagande från domarnas "ridderliga kritik"¹³ och den etiska rationaliseringen av deras praktik brister han i respekt för yrkesmaskopins grundregler, men liksom i den klassiska juridiska doktrinen gör han sig till "systemets upphovsman".¹⁴ Han uttalar och fördömer de stora "borgerliga" men inkonsekventa principerna i en lagstiftningspolitik som utformas alltefter omständigheterna och nödvändigheten, de "reaktionära" men outtalade direktiven i en främst lakonisk och empirisk juridisk praktik, det som enligt de doktrinrogna juristernas medgivande har ett inslag av "godtycke, i vart fall subjektivitet".¹⁵ Detta leder också till svårigheten att förklara en juridisk konst vars anpassningsförmåga framför allt bygger på dess empiriska försiktighet och därutöver på dess kollektivt alstrade förmåga att "tolka lagen på tvärs av de enskilda fallen", samtidigt som den "återför enskildhetens virrvarr till enkla linjer".¹⁶ Med sin dragning åt olycks- eller lyckoprofetior (reaktion respektive revolution), med den oinskränkta sanningsdriften hos den som av sig själv och andra är utesluten från det timliga handlandets kompromisser, har sociologen inte de rätta förutsättningarna att förstå en juridisk konst som är underkastad den sociala medlingens praktiska och symboliska krav, kompromissen mellan dogmatism och pragmatism, immanens och transcendens. En subtil men "otacksam" konst, enligt en medlem av högsta domstolen.¹⁷ Juristen tror på logisk ordning och beständighet men har att tillämpa en skeptisk klenrognhet på en föränderlig och konfliktfylld värld, eller är omvänt existentiellt skeptisk till tron på det sakrala i det juridiska förståndets kategorier. Han handlar "som om han hade att uttala eviga sanningar men med ständig gardering"; han bemödar sig att vara i harmoni med en "rörlig och förvirrad" verklighet som han vet sig vara tvungen att svika för att den skall bli fattbar. "Han förfalskar verkligheten men gör den förstaelig. Han inför sin andes ordning, den logiska ordningen i det sociala dramat." På grund av denna kluvenhet, som genomsätter varje utövande jurist och kollektivt handlande rättsinstitution, får lätt den skändande

sociologen ömsom handlingar av troskyldig tillit, ömsom desillusionerade eller rentav cyniska och provokativa bekännelser att utsätta för kritisk granskning. Som dessa, från två höga domare:

De politiska församlingar som skapar rätten gör i själva verket inte detta. De ger snabbt en mer eller mindre elegant juridisk form åt beslut som den sociala agitationen, den ekonomiska krisen, krigsförberedelserna eller likviderandet av en politisk regim uppställer för dem... Vad är då en (juridisk) princip som bara kommer när man kallar på den (genom ett utslag i Conseil d'Etat)? Är den inte ett storslaget namn på det lägliga, för tillfället upphöjt till en viss intellektuell dignitet?¹⁸

Medger formen på utslagen (från högsta domstolen) att man tilldelar logiken en väsentlig roll? Jag skulle vilja säga att denna form är påförd efteråt och inte har bidragit till lösningen... Hans (domarens) uppgift innehåller alltså mer av politik än av matematik. Logiken är i själva verket teleologisk.¹⁹

3. Sociologen som avhelgandets överstepräst

Bourdieu's ansats är som vi ser det typisk för sociologens svårighet att komma längre än till avhelgandet. Han säger sig vilja avstå från de "billiga smädelser som sociologin ofta har hemfallit åt" och "ta allvarligt på socialisationens och upphöjdhetens fakta".²⁰ I motsats till marxismen, i synnerhet den althusserianska som enbart sysselsätter sig med ideologiernas funktioner, menar han sig vara intresserad av de symboliska systemens allmänna struktur och särskilt rättens "specifika form". Men trots sina bestridanden och för sociologin sällsynta ansträngningar att ta juristernas symboliska arbete på allvar, förefaller det oss som om det i honom ändå bor en veritabel präst i avhelgandets kyrka, vilken på detta instiftar sitt kunskaps-teoretiska projekt om sociologernas "yttersta konsekvens". Vi vill med detta inte underförstå att alla sociologer är medvetna eller omedvetna bourdieusianer, utan att denna ansats står för den allmänna riktning i vilken sociologen, oftast genom klivenhet och förnekelse, tenderar att gå genom sitt yrke, det vill säga mot en total tro på sin disciplins dygder. Det är framför allt en tro på förmågan att sociologiskt kunna förklara alla sociala fenomen, exempelvis rättens

”kausalitet, som enligt Carbonnier är dunkel om inte ogenomtränglig”, en tro som även och i synnerhet utesluter varje annan tro.

Det som sociologen enligt Bourdieu bör eftersträva är att ”riva bort alla de slöjor av tro eller misstro som utgör charmen hos varje institutionell värnads”, att ”avslöja den kollektivt underhållna och uppmuntrade lögn som i varje samhälle utgör grunden för de heligaste värderingarna”. Dess slutliga mål bör vara att ”återge samhällssubjekten herraväldet över de falska överskridanden som misskännandet ständigt skapar och omskapar”.²¹ Som ”desillusionerande” vetenskap om den spontana och lyckliga tillhörighetens ”bedrägeri” tenderar den bourdieuska sociologin, trots att den vill undfly profanerandets nöjen, att ogiltigförklara varje tro som falsk, alla upphöjda intressen som partstagande. Det gäller exempelvis rätten, som Bourdieu förpassar till korporatismens och det sociala bevarandets inferno, ett inferno som samtidigt är vanföreställningarnas och den kollektiva mystifikationens. På det juridiska fältet utspelas ständigt allt till fördel för funktionärernas kast och de härskandes klass. Även om juristerna spelar och anser sig spela ett juridiskt spel, är detta endast en illusorisk föreställning om deras sociala funktion och specifika intressen. Som verkligt mystifierade mystifikatörer tvingas de progressiva juristerna att se sin ”generösa omtanke” underlätta expansionen av sin yrkesmarknad, ”fördubbla underlägsenheten” hos sina eftersatta klienter, bidra till ”förevigandet” av strukturen med ett öppet fält av möjligheter för de härskande samt spela med i sina dogmatiska och reaktionära likars ”objektiva medbrottslighet”. Den sociala dominansens och den juridiska professionaliseringens spel är stensatt med goda föresatser.²² Om nu ”lekmännen” deltar i det juridiska spelet och tror på rätten, beror det på att de bedras av dess ”falska neutralitet” eller av juristernas ”yrkesideologi”. Om de nu inte tillhör den härskande klassen, ty denna får genom juristernas universaliseringsarbete möjlighet att förverkliga sina anspråk på allmängiltighet och finner i uttolkarnas etik en sann valfrändskap.²³ Slutligen ingår den härskande klassen (med sina olika fraktioner) i lägret av konsumenter,²⁴ alltså i efterfrågesidan. Det är ju de av dem behärskade delarna av den sociala rymden som ger upphov åt de praktiska principer och etiska krav som juristerna formaliserar och universaliserar. Som ensam intressent i det juridiska arbetet, ensam i förmågan att mobilisera verksamma juridiska medel, ensam i sin valfrändskap med juristerna, med lika stor lätthet att förstå den ”timliga politiska eller ekonomiska maktens besittare” som innehavarna av den ”symbolis-

ka makten", måste ju den "härskande klassen" bli det juridiska fältets onda ande. Nå, det är förvisso sant att det inte finns några varaktiga och djupgående konflikter mellan de högsta juridiska församlingarna och de högsta politiskt-administrativa instanserna, och det är förvisso sant att det finns mekanismer som tenderar åt en gemensam etik för innehavarna av den juridiska makten respektive den politiska makten.²⁵ Men att låta dem omfattas av ett gemensamt fördömande, tillsammans med övriga "fraktioner inom den härskande klassen", är väl ändå ett avgörande steg som kräver förklaring?

Och är det inte att tillskriva juristernas symboliska arbete en omåttlig och magisk makt, att låta det nästan helt förklara de "behärskades" tro på rätten? Är det inte att förringa något som Bourdieu själv uttalar i förbigående? Rätten lyckas därför att den "ger en förklarande kraft åt en i praktikerna inneboende tendens". Rätten är trovärdig därför att den har förmåga att inregistrera de sociala kompromisserna, de "behärskades erövringar" ("Det är uppenbart, som tydligt framgår särskilt av socialrättens historia, att den samlade rätten ständigt inregistrerar styrkeförhållandenas tillstånd och därmed sanktionerar de behärskades erövringar som erkända erfarenheter – vilket leder till att det i själva dess struktur skrivs in en dubbeltydighet som utan tvivel bidrar till dess symboliska effektivitet —")

Kompromissen är för övrigt inte bara inskriven i den rättsliga strukturen utan är också konstitutiv för juristens yrkeshållning. De största juristerna, de som utgör exempel för sina kolleger, är de som har den bästa känslan för kompromisser: kompromissen mellan den "juridiska logiken" och "billigheten", mellan utvecklingen och traditionen eller mellan olika aktuella sociala intressen. Sålunda bör en god doktrintrogen jurist "genom strikt analys påminna företagen om att den antifackliga kampen är definitivt skadlig för dem, och fackföreningarna att en kamp för överdrivna krav i längden kan bli menlig för sysselsättningen". Han bör, med sin position mellan skrifttolkaren och militanten, definiera sig "vare sig genom ren positivism eller någon 'jusnaturalism' som ger uttryck för hans önsknings, beklaganden eller samhällsideal".²⁶ En god domare bör även han vara den kompromiss som finns inkarnerad i bilden från en tidigare medlem av högsta domstolen: "Lika avlägsen från dem, vilka i vidskeplig respekt vill bevara allt, som från dem, vilka i otyglad iver vill förstöra allt."²⁷ Denna kompromisskänsla är inte bara något som varje jurist bör eftersträva, utan också det som juristsamfundet som helhet tenderar mot, exempelvis genom

dubbelriktade maningar till ordning²⁸ eller genom principerna för lagstiftning. Högsta domstolen uppställer i praktiken aldrig någon ny princip utan vidare. I sitt manövrerande av lakonismens och försiktighetens regel eftersträvar den inte så mycket ett tydligt utlåtande, som att domarna själva i grund och botten är av samma mening, att den aktuella rättsdoktrinen diskuteras, att tillämparna får pröva dess praktiska giltighet, att "lagstiftaren" avhåller sig från att ingripa.²⁹ Som norm med anspråk på att vara allmängiltig, eftersträvar den juridiska normen ett "samförstånd" inom den juridiska gemenskap som arbetar fram den.

Bourdieu's sociologi utgör en dubbel desillusion. Den modfäller såväl de sociala aktörerna som den utövande sociologen. Även om den ger denne ett kunskapsprivilegium gentemot de ständigt förblindade och mystifierade aktörerna,³⁰ kräver den i utbyte deras självuppgivelse och späkning. Den måste vända misräkningens vapen mot sig själv. Som desillusionerare och desillusionerad gör sociologen sig själv och andra olyckliga. Han förvägrar andra och sig själv all lycklig tillhörighet:

"En av de mest grundläggande egenskaperna hos sociologin sådan jag uppfattar den är, att alla utsagor som denna vetenskap uttalar kan och måste tillämpas på vetenskapen som subjekt. Det är när man inte förmår att upprätta denna objektifierande och därmed kritiska distans, som sociologen bekräftar dem som i honom ser en terroristisk inkvisitor, kapabel till alla slags bryska symboliska ingrepp. Man kan inte ge sig in i sociologin utan att slita av de band och samhörigheter som man normalt har med olika grupper, utan att avsvärja sig de trosföreställningar som konstituerar denna samhörighet, utan att förneka varje tillhörighets- och släktskapsband."³¹

Genom att bege sig in i sociologin som man inträder i en religion, det vill säga genom att avsvära sig och förneka alla profana trosföreställningar, blir sociologen ett slags avhelgandets överstepräst. Det gäller särskilt som han fördömer trosföreställningarna i namn av en högre tro, sin tro på vetenskapen. En vetenskap är om inte den mest naturliga så dock den minst "illegitima" tron:

"Själva ambitionen att göra en vetenskap av tron . . . förutsätter en tro på vetenskapen... Det är förståeligt om sociologen, som underkastar sig risken att riva bort alla de slöjor av tro eller misstro som utgör charmen hos hos varje institutionell vördnad,

inte tror det vara möjligt och nödvändigt att generalisera friheten till den institution som ger upphov åt sociologin, om han inte tror på de frigörande egenskaperna hos det som utan tvivel är den minst illegitima av de symboliska makterna, nämligen vetenskapen, i synnerhet när den antar formen av en vetenskap om de symboliska makter som misskännandet ständigt skapar och omskapar.³²

Den bourdieuska sociologin är i grunden dömd till kluvenhet.³³ Det är kluvenheten hos den troende som predikar vantro, kluvenheten hos den som dömer de sociala aktörerna till att utstå sin funktionsstrukturella logik men tror på makten att frigöra sig själv med hjälp av sin sociologis sociologi, kluvenheten hos den som ser historien som omöjlig att komma förbi men ändå tror sig kunna överskrida just denna historia, kluvenheten hos den som fördömer klyftan mellan den "spontana intuitionen om jämlikhet och rättens bepansrade domar" men definierar sociologiyrket som en brytning med det "sunda förnuftet", den ständiga kluvenheten hos den som anklagar den "frikostiga omtankens" progressiva jurist för att objektivet sett vara intressebelastad och mystifierad, men som tror på den progressiva möjligheten av att sprida sitt expertkunnande.

* * *

När vi framhåvt de paradoxer som drabbar sociologen, otrons överstepräst, genom att understryka sociologins svårigheter att undslippa dilemmat mellan den ekonomistiska negationen och det förhelgande skändandet av det specifikt juridiska, har vår avsikt inte varit att inleda någon ond och slutgiltig process för ogiltigförklaring av vetenskapen eller att omvänt föreslå någon paradoxal omorientering. Påståendet att det i rätten utspelas något som överskrider funktionen av en inregistrerande och hemlighetsfull "svart låda", eller av klassherravälde och yrkesmonopolisering, får inte leda sociologen till att i dag heligförklara det som han i går bidrog till att avhelga. Sociologen har förvisso bland annat den specifika egenskapen att man inte tar honom där man sätter honom, men paradoxen blir så mycket mera påtaglig som dagens jurister tycks fördriva sin tid med att avhelga sin funktion och instrumentalisera rätten. För att kunna förstå denne paradoxale jurist som systematiserar utan att tro eller kunna tro på det absoluta i sina principer och sin vetenskap, som

utfärdar normativa regler men inte får skapa myter kring "vare sig de rörelser som hans abstraktionsapparat fritt formar i livet eller apparaten själv",³⁴ måste sociologen på sitt sätt kunna kombinera sin omhuldade "baktanke" med en tanke på den symbolik som han ovant eller oförsonligt hanterar.

(Översättning Gunnar Sandin)

Noter

1. J Commaille, "Esquisse d'analyse des rapports entre droit et sociologie. Les sociologies juridiques", *Revue interdisciplinaire d'études juridiques* (Bruxelles) 8 (1982), s 9 ff. A Bancaud & Y Dézalay, "La sociologie juridique comme enjeu social et professionnel", *ibid*, 12 (1984), s 1 ff.
2. P Bourdieu "La force du droit: éléments pour une sociologie du champ juridique", *Actes de la recherche en sciences sociales*, 64 (1986).
3. I synnerhet studier av domarna vid Cour de Cassation (högsta domstolen). Förutom denna pågående undersökning har tankarna bakgrund i min tidigare studie "Le double jeu désenchanté du chercheur d'administration", dupl, CRIV 1985.
4. P Bourdieu, "Le mort saisit le vif", *Actes de la recherche en sciences sociales*, 32—33 (1980), s 14.
5. Detta är uttryck som har använts i olika artiklar.
6. J Carbonnier, "Flexible droit", LGDJ, Paris 1969, s 20.
7. Vill man övertyga sig om att sociologens bristande intresse för det timliga härrör från det symboliska val som han ansett sig tvungen att göra, kan man sammanställa den kunskapsteoretiska diskursen om nödvändigheten av en sociologisk sociologi med egenskaperna hos den behärskade makten eller, om man så vill, ställa Bourdieu mot honom själv:

Alla de utsagor som denna vetenskap uttalar kan och måste tillämpas på vetenskapen som subjekt. Det är när man inte förmår att upprätta denna kritiska distans . . . som sociologen bekräftar dem som i honom vill se en sorts terroristisk inkvisitor, kapabel till alla slags bryska symboliska ingrepp. Man kan inte ge sig in i sociologin utan att slita av de band och samhörigheter som man normalt har med olika grupper, utan att avsvärja sig de trosföreställningar som konstituerar denna samhörighet, utan att förneka varje tillhörighets- och släktskapsband (ur "Leçon sur la leçon").

(Den behärskade makten) kan behärska de behärskande endast genom att tygla sin egen längtan efter det som härskarna äger och som, enligt honom, äger dem. Avståendet från timliga storheter innebär dessutom ett ifrågasättande, ja ett förkastande, av dem som utövar makt utan att gömma den, för andra eller för sig själva. Att avsvära sig makt, pengar eller njutning är ett sätt att suspendera dem. Men avsigtsidan av denna negativa och kritiska makt är att den inte kan bestrida härskarnas makt utan att samtidigt förvägra den åt sig själv. Man kan inte symboliskt censurera de härskande, nå in i den egenbild de vill ge åt andra och sig själva, utan att de vapen som man har smitt hotar att vändas mot en. Ytterst kan man, som vissa former av ironi och komik klart utvisar, inte skada utan att skada sig själv, utan att hos sig själv smärtsamt förstöra det som man vill förstöra hos andra. (P Bourdieu &

- M de Saint-Martin, "La Sainte Famille", *Actes de la recherche en sciences sociales*, 44—45 (1982), s 46 f)
8. J Carbonnier, *Sociologie juridique*, Paris, PUF, 1972.
  9. "Rätten har en överskridande tendens. Dess uppgift sammansmälter med fullgörandet av rättvisan. De spontana sociala krafterna, som i sig saknar etiskt värde, måste ordnas upp av den förnuftiga människan. De överensstämmer nämligen inte nödvändigtvis med det allmänintresse, som det är den ovanför dessa krafter upphöjde juristens roll att tjäna." (R Savatier, *Les métamorphoses économiques et sociales du droit privé d'aujourd'hui*, Pris, Dalloz, 1959, s 144)
  10. P Bourdieu, "Décrire ou prescrire", *Actes de la recherche en sciences sociales*, 38 (maj 1981), s 72.
  11. Uttryck hämtat från en förutvarande president i högsta domstolen: M Aydalot, *Magistrat*, Paris, Laffont, 1976, s 179. Samma referens för de följande citaten.
  12. J Chazal, *Les magistrats*, Paris, Grasset, 1978, s 207. Även Chazal var medlem av högsta domstolen.
  13. J Rivero, "Jurisprudence et doctrine dans l'élaboration du droit administratif", *Études et Documents du Conseil d'Etat*, 1955. Likaså: "För det mesta är (doktrin-)kritiken återhållsam. Även de antiborgerliga författarna tillhör ju samma värld som domarna. Det krävs alltså överseende. Domarens roll är svår. Det är få författare som erkänner alla dess svårigheter. Ridderligheten tvingar sig på, om de verkligen vill att domarna skall bry sig om vad de säger." P Bellet (förutvarande president i högsta domstolen) i "Les réactions de la doctrine à la création du droit par les juges", *Travaux de l'Association Henri Capitant*, 31, Paris, Economica, 1980, s 6.
  14. J Rivero, *Apologie pour les "faiseurs de système"*, Paris, Dalloz, 1951, XXIII.
  15. G Lyon-Caen, *Les principes généraux du droit du travail*, Études Camerlynk, 1978, s 45.
  16. Rivero 1951, s 99.
  17. B Chenot, *L'existentialisme et le droit*, Paris, RFSP, 1953, s 67. Samma referens för de följande citaten.
  18. *Ibid*, s 63 f.
  19. P Bellet, "Grandeur et servitudes de la Cour de Cassation", *Revue Internationale de Droit Comparé*, nr 2 (april—juni) 1980.
  20. P Bourdieu, *Questions de sociologie*, Paris, Minuit, 1980, s 221.
  21. P Bourdieu, *Leçon sur la leçon*, Paris, Minuit, 1982.
  22. "Det upprätthållande av den symboliska ordningen som det juridiska fältet bidrar till att trygga är . . . produkten av otaliga handlingar som inte har till uppgift att fylla denna funktion och rentav kan vara inspirerade av motsatta avsikter, exempelvis sådana subversivt avantgardistiska initiativ som i sista hand bidrar till att bestämma rättens och det juridiska fältets anpassning till samhällsförhållandenas nya tillstånd, och därmed garanterar legitimerandet av den form som dessa förhållanden har antagit."
  23. "Man kan se att tendensen att universalisera sin egen livsstil . . . som är en effekt av de härskandes etnocentrism, och en grund för tron på rättens allmängiltighet, även verkar bakom den ideologi som vill göra rätten till ett instrument för omvandling av samhällsförhållandena" . . . "Men det speciella med rättens effektivitet är att den utövas utanför kretsen av de på förhand övertygade, utifrån den faktiska släktskap som förenar dem med de intressen och värderingar som finns inskrivna i de juridiska texterna och i de etiska och politiska dispositionerna hos dem som har ansvaret att tillämpa dem."
  24. En förblandning som inte är specifik för rätten eftersom Bourdieu faktiskt åberopar den för alla symboliska varor. Om det konstnärliga fältet skriver han exempelvis: "Produktionens anpassning till konsumtionen leder i grunden till

- en strukturell homologi mellan produktionens fält (det konstnärliga fältet) och konsumenternas fält (det vill säga den härskande klassens fält)." 1980, s 214.
25. Beträffande Conseil d'État se D Loschak, *Le rôle politique du juge administratif français*, Paris, LGDJ, 1972. Man kan i Aydalots *Magistrat* (a a) finna en god illustration till det politiskt-ideologiska omvändelsearbete som domarna, vilka till mycket stor del härstammar ur den provinsiella medelborgerligheten och den juridiska "familjen", sedan början av 1960-talet har fått ägna sig åt för att anpassa sig till den politiskt-administrativa utvecklingen.
  26. Den som talar är en fackföreningarna närstående universitetsjurist: G Lyon-Caen, "A propos de quelques ouvrages de doctrine", *Droit Social*, 7—8 (1978), s 293 ff.
  27. Hyllningstal av en "président de chambre" till förstepresidenten i högsta domstolen, "Audience solennelle, Cour de Cassation", 1973, dupl.
  28. Beträffande arbetsjuristerna se vårt arbete "L'idéal juridique réalisé: les Colloques de Droit Social", *Annales de Vaucresson*, 23 (1985), s 2.
  29. R Lindon, "La motivation des arrêts de la Cour de Cassation", *JCP*, 1975, I:2681. Högsta domstolens försiktighet är ofta så stor att den leder till undanflykter. Gripen av vånda inför en "känslig och explosiv . . . social fråga", i fruktan att genom precisering utsätta sig för "oförutsägbara risker", finnande att "allt som vi säger kan vara farligt", drivs medlemmarna att säga det minsta möjliga, att tillgripa lakonism och empirism. Se A Breton, "L'arrêt de la Cour de Cassation", *Annales de l'université des Sciences Sociales de Toulouse*, 23, s 7 ff. För en djärvare praktik se A Touffait & A Tunc, "Pour une motivation plus explicite des décisions de justice, notamment de celles de la Cour de Cassation", *Revue trimestrielle de droit civil*, 1974, s 487 ff.
  30. Den privilegierade goda insikt som sociologen tillskriver sig får i vissa fall minst sagt nedslående resultat: "Man får inte låta sig fångas av av den upphöjda värdighet som de egna teoretikerna tillskriver den juridiska verksamheten".
  31. Bourdieu 1982, s 89.
  32. Ibid, s 56.
  33. Beträffande en annan form av olycklig kluvenhet se A Bancaud "Le double jeu désenchanté des chercheurs d'administration", a a.
  34. Chenot 1953, s 68.

